

производилось. Во всяком случае, указанное положение может быть исправлено введением в модель уже описанных нами временных трендов. Более важно, вероятно, то, что моделирование движения цен, основанное на применении аддитивной функции полезности, не соответствует реально происходящим процессам.

Поэтому важным предметом последующих исследований должна стать такая модификация системы, которая допускала бы более широкие возможности взаимозаменяемости товаров.

Выводы. Эффективность предложенных рекомендаций обоснована теоретически и подтверждена практически на базе ситуации, которая сложилась в топливно-энергетическом и транспортном комплексах Украины. Полученные данные дают основание судить о правомерности изложенных подходов при прогнозировании потребительского спроса.

Рецензент: Ковальов А.І. д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету
18.05.2015

УДК 658:330.341

Дідик Андрій

ТИПОЛОГІЯ ВИДІВ МОНІТОРИНГУ ПОЛІВЕКТОРНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розвинуто типологію видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств за низкою суттєвих та незалежних ознак, а також конкретизовано змістове наповнення таких видів, що допоможе скласти уявлення про їхню різноманітність та спростити вибір під час ухвалення різних управлінських рішень у бізнес-середовищі. Розглянуто особливості розвитку підприємств в умовах ринкової економіки, а також висвітлено основні підходи до трактування його сутності. Запропоновано здійснювати типологію видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств за рівнем комплексності, формою, інформаційною базою, часовою ознакою, рівнем достовірності інформаційного забезпечення, вхідною базою, періодичністю, критеріальністю, рівнем автоматизування,

призначенням та суб'єктивним складом.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку повинні полягати в аналізуванні та конкретизації змістового наповнення кожного окремо взятого виду моніторингу полівекторного розвитку підприємств.

Ключові слова: бізнес-середовище, моніторинг, підприємство, полівекторність, розвиток, типологія.

Дидык Андрей

ТИПОЛОГИЯ ВИДОВ МОНИТОРИНГА ПОЛИВЕКТОРНОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье развито типологию видов мониторинга поливекторного развития предприятий по ряду существенных и независимых признаков, а также конкретизировано содержательное наполнение таких видов, что поможет составить представление об их разнообразии и упростит выбор при принятии различных управленческих решений в бизнес-среде. Рассмотрены особенности развития предприятий в условиях рыночной экономики, а также освещены основные подходы к трактовке его сущности. Предложено осуществлять типологию видов мониторинга поливекторного развития предприятий по уровню комплексности, форме, информационной базе, временному признаку, уровню достоверности информационного обеспечения, входной базе, периодичности, критериальности, уровню автоматизирования, назначению и субъективному составу.

Перспективы дальнейших исследований в этом направлении должны заключаться в анализе и конкретизации содержательного наполнения каждого отдельно взятого вида мониторинга поливекторного развития предприятий.

Ключевые слова: бизнес-среда, мониторинг, предприятие, поливекторность, развитие, типология.

Didyk Andriy

CLASSIFICATION OF TYPES OF MONITORING OF MULTIVECTORIAL DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

This article develops the classification of types of monitoring of multivectorial development of enterprises on the row of substantial and independent signs. The semantic filling of such kinds specifies. It helps to

make the picture of their variety and simplify a choice during acceptance of different administrative decisions in a business-environment.

The features of development of enterprises considers in the conditions of market economy, and the basic going reflects near interpretation of its essence. It suggests carrying this classification of monitoring of multivectorial development of enterprises by the level of complexity, form, informative base, sentinel sign, level of authenticity of the informative providing, entrance base, periodicity, criterion sign, and level of automation, setting and subject composition.

Prospects for further research on the problem should lie in the analysis and specification of the semantic filling of every separately taken type of monitoring of multivectorial development of enterprises.

Keywords: business-environment, monitoring, enterprise, multivector, development, classification.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. У ринкових умовах господарювання перед суб'єктами підприємництва постає важливе завдання формування передумов для забезпечення стабільного розвитку і підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Відтак, уже сьогодні чимало вітчизняних підприємств кардинально змінюють підходи до управління своєю діяльністю, а також докладають зусиль до впровадження інноваційних технологій ведення бізнесу. Разом з тим, щоб ухвалювати у цій сфері дієві управлінські рішення, слід володіти достатньою, об'єктивною та раціональною інформацією щодо існуючого стану свого розвитку і тенденцій його зміни. Як відомо, ринкова економіка, з одного боку, відкриває перед суб'єктами господарювання нові можливості, завдяки яким вони можуть розвиватись, а з іншого, – ставить перед підприємствами нові виклики, яких уникнути не можна. Таким чином, актуалізується необхідність дослідження видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств як важливої передумови ухвалення управлінських рішень щодо використання можливостей зовнішнього середовища, покращення фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання та підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких

започатковано розв'язання поданої проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти управління полівекторним розвитком підприємств розглянули у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема І. Ансофф, В. Афанас'єв, В. Блонська, Р. Гріфін, С. Ілляшенко, М. Кизим, О. Кузьмін, О. Мельник, І. Отенко, В. Павлова, А. Пилипенко, Н. Подольчак, Ю. Погорелов, В. Пономаренко, О. Расьнева, І. Рєпіна, В. Рогожин, В. Самуляк, М. Тимошук, О. Тридід, О. Федонін та чимало інших. У наукових працях за цією тематикою розкрито сутність поняття «розвиток» і доведено його багатоаспектність, розглянуто підходи до його оцінювання та управління, висвітлено основні передумови його забезпечення, обґрунтовано взаємозв'язок цього поняття із іншими суміжними поняттями, охарактеризовано властивості розвитку, розглянуто його типи тощо. У сфері моніторингу різних економічних явищ і процесів, а також діяльності підприємств відомими є праці В. Василенка, Ю. Вебера, А. Воронкової, В. Герасимчука, О. Гетьман, А. Дмитренко, П. Друкера, Т. Загорної, М. Кизима, Л. Костирко, Р. Костирка, О. Кузьміна, Ю. Лисенка, Т. Момота, Д. Нортон, Ш. Омарова, О. Сметанюка, Г. Швиданенко, М. Чумаченка та багатьох інших. Науковими здобутками за цією тематикою є розкриття методологічного та методичного забезпечення моніторингу, висвітлення його проблемних аспектів, обґрунтування концепції побудови, вивчення зарубіжного досвіду формування і використання систем моніторингу, характеристика методичних положень з аналізування таких систем тощо. Разом з тим, попри значний інтерес теоретиків і практиків до цієї проблематики, низка важливих завдань у цій сфері і досі не розв'язана. Однією із першочергових із них є проблема фрагментарності у висвітленні різних видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств.

Формування цілей статті (постановка завдання). У статті слід розвинути типологію видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств за низкою суттєвих та незалежних ознак, а також конкретизувати змістове наповнення таких видів, що допоможе скласти уявлення про їхню різноманітність та спростити вибір під час ухвалення різних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
Розвиток

підприємств є невід'ємною складовою ринкової економіки. Очевидно, що він залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх чинників. Зовнішні чинники – це ті, що знаходяться за межами суб'єкта господарювання і на які воно не завжди може впливати. У свою чергу, внутрішні чинники є тими, що перебувають здебільшого під повним контролем підприємства. Слід звернути увагу і на те, що зовнішнє середовище, у якому функціонують компанії, стає щораз більше складним та диверсифікованим. Зокрема, збільшується кількість суб'єктів бізнес-середовища, що прямо або опосередковано впливають на діяльність підприємства, а також розширюється мережа контактів, яка вже зараз, окрім економічної сфери, охоплює політичні, суспільні та культурні процеси. Таким чином, щоб забезпечити ефективність функціонування за цих умов, слід ставити дієві цілі, розробляти ефективну стратегію і чітко визначити пріоритети свого розвитку залежно від існуючого його стану та динаміки.

Розглядаючи проблему моніторингу полівекторного розвитку підприємств, слід наголосити на важливості забезпечення відповідної інформації щодо параметрів такого моніторингу, виявлення загроз і можливостей, а також сильних та слабких боків у цій сфері, добору системи індикаторів тощо. Зрозуміло, що моніторинг розвитку характеризується певним рівнем своєї масштабності, системним підходом, спрямованістю, призначенням тощо.

Як відомо, розвиток підприємств у літературі розглядається з різних позицій, а саме [3, с. 256-262; 5, с. 173-176]: як процес покращення якісних та кількісних параметрів, як динамічна характеристика підприємства, як іманентна ознака організації, як результат діяльності у просторово-часових межах тощо.

Огляд й узагальнення літературних джерел, а також вивчення практики функціонування суб'єктів бізнес-середовища дає змогу стверджувати про доцільність виокремлення за рівнем комплексності фундаментального та експрес-моніторингу полівекторного розвитку підприємств. Фундаментальний моніторинг, на відміну від експрес-моніторингу, характеризується більшою поглибленістю як щодо його напрямів, так і щодо технології здійснення. У свою чергу, експрес-моніторинг можна трактувати як оперативний моніторинг полівекторного розвитку підприємства, який акцентує увагу на виявленні визначальних його параметрів та загальних тенденцій.

Формами моніторингу полівекторного розвитку підприємств може бути якісна та кількісна, відтак, доцільно виокремити якісний та кількісний моніторинг. Перший акцентує увагу на ідентифікуванні якісних характеристик полівекторного розвитку, у той час як кількісний моніторинг передбачає використання й діагностування кількісних його параметрів. Як свідчить практика, нерідко якісний моніторинг використовують за умови складності, а інколи й неможливості використання кількісних індикаторів полівекторного розвитку. Слушною є думка М. Гусарової [5, с. 140], яка зауважує, що одержані з допомогою якісного моніторингу результати є фактично індуктивними, адже базуються на основі часткової інформації. Разом з тим, під час такого моніторингу пошукова тактика не прив'язується до раніше окреслених гіпотез, що дає змогу виявити інноваційні, непередбачені результати, відтак, це свідчить про високий рівень їхнього евристичного потенціалу.

Доцільно розрізнити також моніторинг полівекторного розвитку, що базується на обліковій чи на спеціальній інформації. Джерелом облікової інформації при цьому можуть бути дані управлінського, бухгалтерського, фінансового, податкового та інших видів обліку. У свою чергу, моніторинг полівекторного розвитку, що базується на спеціальній інформації, передбачає проведення т. зв. спеціальних досліджень, у т.ч. і тих, які передбачають збирання первинної інформації. Серед інших таких досліджень варто виокремити експеримент, моделювання, використання інструментарію кореляційно-регресійного аналізу, матричного методу, теорій ігор, нечітких множин тощо.

За часовою ознакою доцільно виокремити перспективний, поточний та ретроспективний моніторинг полівекторного розвитку підприємств. Кожен із них спрямований на різні часові періоди і передбачає моніторинг такого розвитку у майбутньому, минулому чи поточному періодах.

Прикладне значення має також виокремлення детермінованого та ймовірнісного моніторингу полівекторного розвитку підприємств за рівнем достовірності інформаційної бази його здійснення. У першому випадку моніторинг здійснюється із використанням максимально достовірного інформаційного забезпечення, що, безперечно, є важливою передумовою отримання об'єктивних результатів і

висновків. Ймовірнісний моніторинг полівекторного розвитку суб'єктів господарювання передбачає використання такої інформаційної бази, яка характеризується достовірністю лише з певним рівнем ймовірності. Взагалі, слід зауважити, що в економіці, як зазначено у роботі [4, с. 354-355], підприємства можуть ухвалювати управлінські рішення в умовах існування трьох можливих станів: невизначеності, визначеності й ризику. Прийняття управлінських рішень в умовах визначеності передбачає «володіння менеджером вичерпною та достовірною інформацією щодо результатів кожного з альтернативних варіантів рішення» [2, с. 69]. Якщо цього немає, тоді кажуть, що рішення приймається в умовах невизначеності (ймовірність реалізації альтернативних варіантів рішення оцінити складно). Коли рішення приймається в умовах ризику, тоді суб'єкт рішення приймає його з урахуванням наявних знань щодо одного або декількох можливих варіантів подій та установленної ймовірності їхнього настання.

Враховуючи результати досліджень О. Мельник [3, с. 9-24], доцільно виокремити також етіологічний та симптоматичний моніторинг полівекторного розвитку підприємств. Етіологічний моніторинг акцентує увагу на ідентифікуванні і дослідженні причинно-наслідкових зв'язків, що спричинили той чи інший рівень розвитку. Відтак, у цьому випадку акцент робиться на причину, яка призвела до певного симптому. Разом з тим, симптоматичний моніторинг полівекторного розвитку передбачає в першу чергу ідентифікування симптомів, а вже згодом – причин, що їх зумовили.

Моніторинг полівекторного розвитку підприємств може також здійснюватись перманентно (постійно), періодично та разово за періодичністю. Очевидно, що це залежить насамперед від мети, завдань, суб'єктів здійснення та інших чинників. Слід зауважити і те, що форма періодичного моніторингу розвитку також може бути різною. Зокрема, як свідчить практика, такий моніторинг може здійснюватися у місячному, тижневому, річному, квартальному та іншому вимірі.

Доцільно виокремлювати також моно- та полікритеріальний моніторинг полівекторного розвитку підприємств за критеріальною ознакою. Різниця між ними полягає у використанні одного чи низки критеріїв оптимальності. Полікритеріальний моніторинг, як свідчить

практика, використовують здебільшого за умови необхідності полівекторного й різноспрямованого моніторингу розвитку.

За рівнем автоматизування моніторинг полівекторного розвитку підприємств може здійснюватись автоматизовано, частково автоматизовано або ручним способом. При цьому ознакою типології є рівень автоматизації, що передбачає використання або спеціалізованого чи стандартного програмного забезпечення, або ручного способу.

За суб'єктивним складом доцільно виокремлювати моніторинг полівекторного розвитку підприємства, що здійснюється суб'єктами внутрішнього чи зовнішнього середовища. З-поміж суб'єктів внутрішнього середовища доцільно виокремити власників, менеджерів різних рівнів управління, керівні органи організації, спеціалізовані підрозділи тощо. У свою чергу, моніторинг полівекторного розвитку підприємств може бути цікавим також і представникам зовнішнього середовища, а саме існуючим чи потенційним інвесторам, кредиторам, венчурним організаціям, інжиніринговим, консалтинговим чи аудиторським компаніям тощо.

Слід звернути увагу і на те, що моніторинг полівекторного розвитку підприємств пріоритетним своїм завданням може мати ідентифікування наявного стану (ідентифікаційний моніторинг), виявлення відхилень фактичного рівня розвитку від запланованого (моніторинг відхилень), дослідження причин фактичного стану чи динаміки (моніторинг причин) або діагностику чинників (моніторинг чинників). Ознакою типології при цьому можна вважати призначення моніторингу.

Таким чином, параметри, технологія, методичний інструментарій, призначення, ресурсне забезпечення тощо відрізнятимуться залежно від того чи іншого виду моніторингу полівекторного розвитку підприємств. Разом з тим, розвинута типологія дає змогу усім зацікавленим суб'єктам обрати той варіант моніторингу, який максимально забезпечуватиме досягнення очікуваних ними цілей.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Таким чином, за результатами дослідження систематизовано й розвинуто типологію видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств за рівнем

комплексності, формою, інформаційною базою, часовою ознакою, рівнем достовірності інформаційного забезпечення, вхідною базою, періодичністю, критеріальною ознакою, рівнем автоматизування, призначенням та суб'єктивним складом. Розвинута така типологія дає змогу сформулювати уявлення про різноманіття видів моніторингу полівекторного розвитку підприємств та обрати зацікавленим суб'єктам той, що максимально забезпечить досягнення поставлених цілей. Наведена змістова характеристика кожного із зазначених видів моніторингу дає змогу конкретизувати розуміння його сутності.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку повинні полягати в аналізуванні та конкретизації змістового наповнення кожного окремо взятого виду моніторингу полівекторного розвитку підприємств.

Література

1. Гусарова М.А. О проблеме применения качественной методологии в социально-правовых исследованиях / М.А. Гусарова // Общество: политика, экономика, право. – 2012. – №1. – С. 139-143.

2. Кузьмін О.Є. Франчайзинг у підприємницькій діяльності: [навч. посібник] / О.Є. Кузьмін, У.Р. Сухорська, Т.В. Мирончук. – Львів: ВАТ «Видавництво «Вільна Україна», 2007. – 144 с.

3. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 344 с.

4. Системи прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах: від теорії до практики: [колективна монографія]. У 2 т. – Т.1. / За заг. ред. Савчук Л.М. – Павлоград: АРТ Синтез-Т, 2014. – 436с.

5. Шишковський С.В. Моделі розвитку підприємств / С.В. Шишковський // Збірник наукових праць «Вісник НТУ «ХП»: Актуальні проблеми управління. – Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2013. – № 52 (1052). – С. 172-176.

1. Husarova M. O problem`e primieneniya kachestvennoy` metodologii v sotsy`alno-pravovikh issledovaniy`ah / M. Husarova //

Obshchestvo: politika, ekonomika, pravo. – 2012. – No1. – С. 139-143.

2. Kuz`min O. Franchay`zy`ng u pidpry`jemnyc`kiy` diy`al`nosti: [navch. posibny`k] / O. Kuzmin, U. Suhors`ka, T. My`ronchuk. – Lviv: Vy`davny`ctvo «Vilna Ukraina», 2007. – 144 с.

3. Melnyk O. Systemy diagnosty`ky` diy`al`nosti mashy`nobudivny`kh pidpry`y`emstv: polikry`terial`na koncepciy`a ta instrumentariy` [monografiy`a] / O. Melnyk. – Lviv: Vydavny`tstvo Lvivs`koy`i politekhniky`, 2010. – 344 с.

4. Sy`stemy` pry`niattia rishen`v ekonomitsi, tekhnitsi ta organizacij`ny`kh sferakh: vid teoryi` do prakty`ky`: [kolektyvna monografiy`a]. – U 2 t. – T. 1. / Za zag. red. Savchuk L.M. – Pavlograd: ART Syntez-T, 2014. –436 с.

5. Shy`shkovsky`y` S. Modeli rozvy`tku pidpry`y`emstv / S. Shy`shkovsky`y` // Zbirny`k naukovy`kh prac` «Visny`k NTU «HPI»: Actualni problemy` upravlinnia. – Harkiv: NTU «HPI», 2013. – No52 (1052). – С. 172.-176.

Рецензент: Мельник О.Г., д.е.н., професор, завідувач кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка».

7.05.2015

УДК 338.43: 633/635

Каричковський Василь

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЯГІДНИЦТВА В УКРАЇНІ

України, серед продукції якого важливе місце займають ягоди. На жаль, останнім часом відзначається скорочення кількості господарств, які займаються товарним виробництвом ягідної продукції. Метою написання статті є дослідження основних показників стану виробництва ягід в Україні на сучасному етапі, виявлення проблем, що перешкоджають стабільному розвитку даної галузі в регіонах, а також визначення резервів підвищення її ефективності на майбутній період в контексті забезпечення населення